

Z historie vinohradnictví v Josefově

Na katastru zaniklé obce Kukvice byla roku 1782 založena nová osada se čtyřiceti hospodářstvími a hospodou. Dostala jméno podle panujícího císaře a majitele hodonínského panství – Josefov. Vinohradům se však v katastru obce dařilo již mnohem dříve.

První zmínku o Kukvicích nacházíme v písemných pramenech již v roce 1383, kdy se poprvé připomínají v souvislosti s kostelem a farou v Mikulčicích, kam byly přifařeny¹. V letech 1600 až 1604 drží Kukvice jako zástavu správce hodonínského panství Jiřík Čechočovský z Čechočovic. Ves se však bohužel nenachází v urbáři hodonínského panství z roku 1600, jehož svědectví by bylo pro nás jistě velmi zajímavé². Teprve roku 1627 se stávají Kukvice majetkem hodonínského pána Zdeňka Žampacha a trvalou součástí hodonínského panství³.

Ještě v roce 1623 je připomínán hospodář z Kukvic v kupním rejstříku obce Lužice⁴.

I v sirotčích registrech z roku 1643 je ves stále uváděna jako osedlá⁵. Urbář z roku 1656 však již uvádí, že *dědina Kukvice je na ten čas pustá*⁶. Podobně označuje Kukvice i lánový rejstřík⁷. V roce 1691 je sice zmiňován panský dvůr, ale pole a pravděpodobně i vinohrady od pustých gruntů již obdělávají poddaní z Těšic a okolních obcí a vrchnost bere šestou kopolu a šestý snop z úrody⁸. Kukvice tedy pravděpodobně nejvíce utrpěly při loupežných vpádech Gábora Bethlena a Turků na Moravu. Jistě strádaly i v průběhu celé třicetileté války, až definitivně zpustly.

O vinohradech v Kukvicích se urbář z roku 1656, lánový rejstřík i Opersdorfský urbář z roku 1691 zmiňují naštěstí poměrně podrobně a vypočítávají i hospodáře z jednotlivých okolních obcí a města Hodonína, kteří zdejší viniční tratě obdělávají.

V roce 1656 to byli z Hodonína: v hoře Novokřtenské **Jan Fiala** a v hoře Přední **Petr Hájek**, **Martin Pavlišta**, **Václav Škaredý** a **Anna Sýkorka** v hoře Zadní. Z Dolních Bojanovic hospodařili na Kukvicu v hoře Přední **Jan Kříž**, **Dorota Koled**, **Pavel Ondrův** a v hoře Zadní **Václav Horáček**, **Jan Rančovanský**, **Kača Kulhavá**. Těšických občanů obhospodařujících vinohrady však bylo nejvíce. V hoře Přední to byl **Martin Plachý**, **Jan Švagerka**, **Vávra Kamenický**, **Petr Celý**, **Jan Formanský**. Do hory Zadní chodili **Tomáš Mackův**, **Tomáš Železo**, **Vala Pecivál**, **Jan Nosál**, **Macek Šléma** a **Václav Pecivál**. A dokonce hned dva vinohrady v Přední i Zadní hoře měli **Jan Škrečorský** a **Jiřík Komenda**.

Také obyvatelé Mikulčic obhospodařovali kukvicke vinohrady, a to jmenovitě všichni

1. Josefovské budy

Foto M. Havlík, 2010

v hoře Zadní: **Jiřík Borovec**, **Šimon Rybář**, **Mikuláš Buza**, **Jiřík Náhhera**, **Jiřík Šohaj**, **Konečková**, **Jakub Kokrhel**, **Macek Kovářův**, **Mikuláš Tarabač**. Pravidelné cesty na Kukvicke museli absolvovat i obyvatelé Moravské Nové Vsi **Jan Kosák** do hory Zadní a **Jiřík Bezprstek** do hory Přední. Naopak blízko to měli z Prušánek do hory Přední **Jiřík Sliz**, **Jan Paustka**, **Martin Zálešák**, **Jan Matuška** a do hory Zadní **Jakub Čaha**, **Petr Prachař**, **Lukáš Načpal**, **Jiřík Flajha** a **Jan Buček**. Dubňanský **Jakub Tesař** v hoře Přední byl jediným. Překvapit nás však mohou i hospodáři ze slovenské strany, a to holíčští **Václav Hlasný** v hoře Přední a **Václav Matuškův** v hoře Zadní, **Anna Tkadlička** a **Barbora Antalka** z Kopčan v hoře Zadní. Svůj vinohrad zde měl i žid hodonínský **Maušl** v hoře Zadní.

Celkem to dělalo 97 měřic, což urbář přepočítává na lány, kde 1 lán je 96 měřic, což činí 1 lán 1/4/4 ačtele. Dále nás urbář informuje o tom, že stále je zde mnoho dalších pustých vinohradů, poněvadž „*dědina všecka zpustla, jsouc ladem leží, a ani jednoho hospodáře pro správu na živé se nenachází, věděti se nemůže, komu který vinohrad náležel.*“ Těchto pustých vinohradů zde má

být dalších 75 čtvrtí, kde do každé čtvrti po 2½ měřicích se činí. Tedy v sumě 187 měřic 2/4⁹.

Kukvicke vinohrady tudíž ležely především v hoře Přední a Zadní, tj. v úsecích níže a výše položených. Zajímavé je však označení hory Novokřtenské.

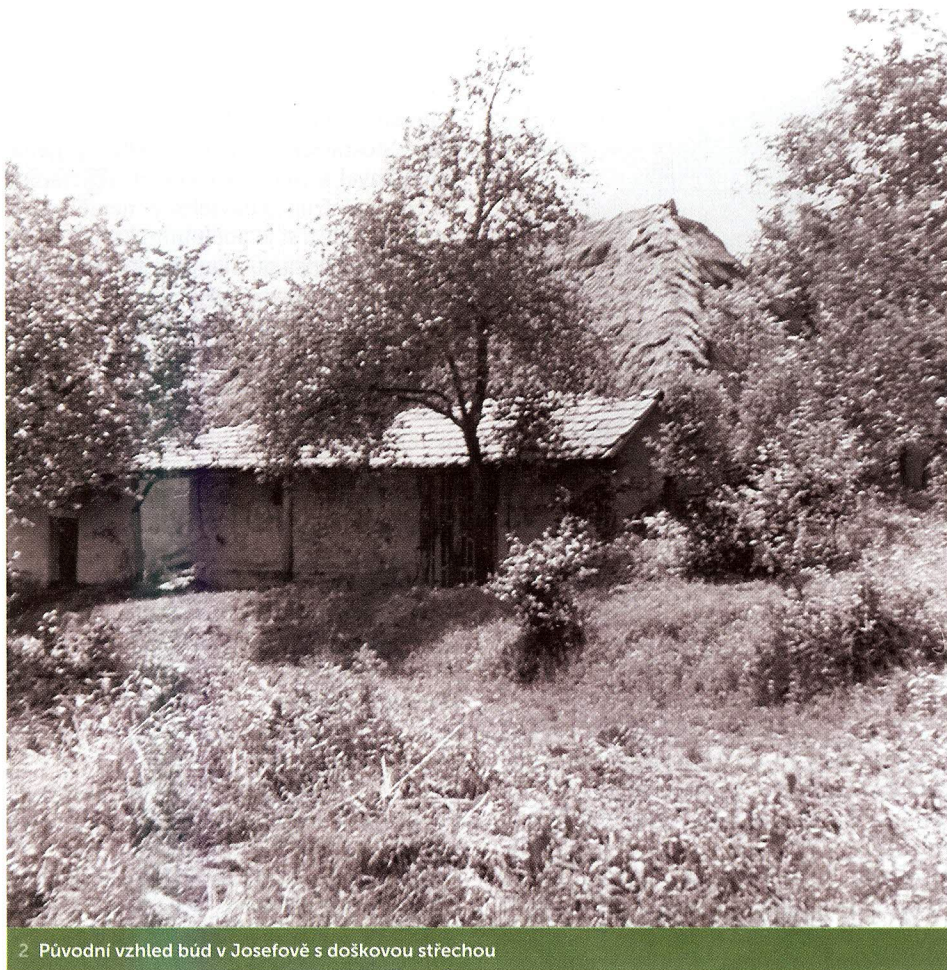
Snad na 50 000 novokřtěnců bylo v polovině 16. století vypuzeno ze svých domovů ve Švýcarsku a jihozápadním Německu. Moravská šlechta, v té době ještě nekatolická, je ráda usazovala na svých panstvích jako vynikající vinaře a řemeslníky. Domácí obyvatelstvo jim přezdívalo též *toufaři*, od německého taufen = křtít, ale také *habáni*, neboť žili v uzavřených komunitách ve společných dlouhých domech zvaných *Haushaben*. Osudy novokřtěnců přibližují jejich vlastní kronikářské zápisy. V nich se vyskytuje také celkem čtyřikrát osada Kreutz, v originále Greutz a Greütz, kterou nelze lokalizovat v žádných jiných moravských písemných pramenech. V Kreutzu se novokřtěnci usadili kolem roku 1565. Bydleli ve společném domě a za hospodáře měli Mikuláše Steina, který zemřel 11. března 1594. V roce 1597 byl vojáky chycen Hanuš Rot, hospodář novokřtěnců z Prušánek,

a v Kreutzu byl stát. K 31. červenci 1599 se vztahuje zápis o tom, že v Dolních Bojanovicích a Kreutzu tábořily dva prapory českých dragounů. Po náhodném výstřelu z pušky dokonce větší část Kreutzu vyhořela. Poslední zápis pochází z roku 1605 a popisuje zkázu novokřtěnských komunit v Kreutz, Čejči, Hodoníně a Jarohněvicích a jejich vypálení Bočkajovými vojsky. Přitom byly v Kreutzu čtyři osoby zabity. Z uvedených zápisů je pravděpodobné, že osada Kreutz se nacházela v blízkosti Prušánek a Dolních Bojanovic. V kronice novokřtěnců se však jméno vsi Kukvice nevyskytuje, ale naopak Kreutz ano. Ostatní vsi lze také lokalizovat. Samotným novokřtěncům výslovnost mnoha jmen českých vesnic dělala značné potíže. Například Prušánky sami označují jako Prutschän. Kreutz by tedy mohly být Kukvice, jak uvádí již Karel Hlavinka a Jan Noháč v roce 1926¹⁰. Po bitvě na Bílé hoře museli novokřtěnci opustit Moravu a uchýlit se většinou do horních Uher, kde se podíleli na rozkvětu místního vinařství a hrnčířství. Je však pravděpodobné, že vinohradníci i v Kukvicích.

Lánový rejstřík hodonínského panství z roku 1673 také vyjmenovává jednotlivé viniční trati Kukvic: Obernberg – Vrchní hora, Forderberg – Přední hora, Mitternberg – Prostřední hora, Hinternberg – Zadní hora a Homole. Hora Novokřtěnská zde jmenována již bohužel není.

Ve Vrchní hoře měli vinohrady z Hodonína Petr Martinovský, z Dolních Bojanovic Jan Plachý, Jan Švagerka, Jura Kříž, Václav Turek, z Těšic Adam Konečný, Pavel Líčeník, Pavel Pecha, Matěj Tulak, Jiřík Hovora, Jiřík Lacko, z Mikulčic Martin Chromý, Tomáš Duchala, Jiřík Kutíl, Pavel Hoferek, Pavel Červenka. Z Prušánek to byl Michal Osecký a z Moravské Nové Vsi Anna Rotvanová. Svůj vinohrad zde měl i hodonínský farář. V Prostřední hoře měl vinohrad z Hodonína Salamon Zek, z Dolních Bojanovic Václav Vašíček, Matěj Řezáč, Michal Habrovic, Martin Kusý, Tomáš Topenčík, Jindra Špilberský, Pavel Dorazil, z Těšic Janek Hornák, Adam Zyga, Jan Matrašův, Jiřík Miškovský, Jakub Čech a z Prušánek Jakub Kulíšek, Karel Žížala a Martin Duraj.

V Zadní hoře z Hodonína Abel Jud, Matěj Slezák, z Dolních Bojanovic Adam Hofer, Urban Hofer, Pavel Lebavý, Martin Svobodník, z Těšic Jan Mackových, Tomáš Mackových, Jan Nosál, Novosad, Tomáš Železný, z Mikulčic Jan Krejčí, Mikuláš Bauza, Jiřík Nádhera, Jiřík Šuhaj, Juřinka, Jan Koneček, Mikula Dubec, Matěj Kovářův, Mikulka a Jan Vališ. Zadní horu obhospodařovali i vinaři z Prušánek Jakub Kulíšek, Lukáš Načpal a Buček, z Lužic Pavel Kubičny, blíže nejmenovaná vdova z Hrušek a Pokladník z Bílovic. Ze slovenských Kopčan přijížděli do Zadní hory Antalička, Jan Tkadlec, Hledian, Kuřina

2 Původní vzhled bůd v Josefově s doškovou střechou

a z Holíče Kalivoda. V této hoře měl svůj vinohrad i farář z Mikulčic. V hoře Homole již žádní hospodáři jmenování nejsou¹¹.

Urbář z roku 1691 již uživatele jednotlivých vinohradů neuvádí. Zapsány jsou zde však jiné zajímavé informace. Vyjmenovány jsou jednotlivé viniční tratě i s jejich velikostí a stanoveny poplatky za jejich užívání. Ty vybírali úředníci majitele panství pravidelně o vinobraní. Poplatky byly stanoveny v penězích a jejich výše odrážela kvalitu jednotlivé viniční tratě.

V Přední hoře se podle urbáře nacházelo 28 achtelů¹² vinohradů. Za jeden vinohrad dostával majitel panství 35 krejcarů. Prostřední hora byla největší a nacházelo se zde 85 achtelů. Z jednoho každého vinohradu přicházelo ročního platu po 35 krejcarech. Hora Zadní byla rozdělena na část dlouhou, která měla v sobě 60 achtelů vinohradu za 46 krejcarů ročně. Jednalo se zde tedy o nejlépe položené vinice v Kukvicích. Hora Zadní krátká měla jen 25 achtelů a vinohradník za svůj vinohrad do hrabecí pokladny odváděl o vinobraní pouze 28 krejcarů. V hoře Homola bylo sice napočítáno 21 achtelů vinic, ale ty byly dle slov urbáře dokonale pusté. „Kdo jich ujme a rozdělá, bude povinen po vyjítí lhoty z jednoho každého achtela 28 krejcarů.“ Poznamenán je zde podél hranic se Starým Poddvorovem i vinohrad majitele panství o ve-

likosti dvou achtelů, který však v té době byl pustý.

Zajímavým údajem je i zápis o žlebu pod těmi horami mezi polem a vinohrady. Písař neopomněl poznamenat, že se tudy za starodávna honil dobytek z Kukvic na Úlehle poddvorovské. V roce 1691, kdy se již tudy dobytek nehonil, žleb „pod runou vinohradní, ze strany vinohradů, všelijakým stromo-

58. Josefov, okres Hodonín. Vinné bůdy.

3 Původní vzhled josefovských bůd s doškovými střechami

4 Vinná buda z Josefova

vím zarostl. Však též ovoce a tráva v tom žlebě mezi runou a polem, počnouc od rybníka kukvického až po hranice potvorovské, k panské ruce se bívává, a dostává se některým rokem, když se časné vytkne a pilně hledí drahné ovoce, a několik fůr toho nejpěknějšího sena pro dobytek ovčí.“¹³

Od počátků nového osídlení Josefova se vinohradnictví a vinařství věnovali i noví obyvatelé usdlí v letech 1782 až 1783. Měli své vinohrady v hoře „Přední“ a „Nové“ i v části tzv. „Svobodných“ vinohradů, kterými byly tratě „Roztrhanské“, „Kukvické“ a „Homole“, jež však byly stále obhospodařovány především sedláky z okolních obcí. Teprve kolem roku 1870 se tento nepochměr začal postupně měnit a stále více vinohradů i búd bylo v majetku josefovských obyvatel¹⁴.

Množství vinohradů obhospodařovaných především těšickými hospodáři tedy postupně klesal a vinu na tom nenesla jen pohroma v podobě révokazu či časté vykrádání vzdálených búd. Pro těšické vinaře bylo stále výhodnější postavit si sklep s lisovnou co možná nejbliže Těšicím.

Vinohradnictví v Josefově tedy zásadním způsobem ovlivnilo vinohradnictví v Těšicích, do 1. ledna 1951 samostatné obci, v současnosti sloučené s obcí Mikulčice, v tzv. Těšických búdách. Uvedme například Antonína Balúna z Těšic, který měl také vinici i s „búdou“ za Josefovem, ale pro časté krádeže vína ji již roku 1877 opustil a postavil nový sklep s lisovnou na katastru obce Těšice a za novým sklepem si vysadil také vinici. I ostatní těšičtí hospodáři postupně opouštěli budy za Josefovem¹⁵. Mikulecký vinař Pravomil Kotásek do své pamětní knihy zapsal: „Asi po třicetileté válce místní vinaři prý měli vinohrady aj budy vzadu“, i když „...hodně vinařů mělo vinohrady u budy, ale ešče držali a chodili do vinohradů dozadu“. Říkávalo se: „Kam ideš? Ale idu dozadu stříhat. Tento výrok dozadu sa užívá enom v Těšicích a Mikulčicích. V okolních dědinách říkajú do Kukvických, Roztrhanských lebo na Josefovsko.“¹⁶ Uvedmě jen pro zpřesnění, že urbář z roku 1656 u Těšic uvá-

dí: „Vinohradů při tej dědině Těšicích žádnych se nenachází: nicméně mají vinohrady, tak jakž Specifitati y actimati se najde totiž v hoře Kukvické.“¹⁷

Pravomil Kotásek zavzpomínal i na některé postavičky vinohradníků z Těšic. Např. Pavel a Ondra Vavrysovi, když si při svých cestách do „Kukvických“ neměli už co povídat, krátili si je počítáním kroků. Vznikl tak zajímavý a po dlouhé roky tradovaný údaj Ondry Vavryse: „Dyž sem byu muady, tož 10 250 kroků, dyž su starší tak už 12 500. Šákra, jak je to možné.“ Spočítali dokonce, kolikrát obvykle v roce cestu do vinohradu za Josefov musí vykonat. Pavel Vavrys, zvaný též „fúsatý“, vždy udával počet 56krát. „Od stříhání vinohradu přes kopačku, vynášení réví, vázání réví, všecko možné...“.

Vinohradnictví v Kukvických a v Josefově tedy zásadním způsobem ovlivnilo vinohradnickou tradici v Těšicích a Mikulčicích. Historii vinohradnictví v Těšicích bych se však rád věnoval příště.

Miroslav Havlík

Ústav evropské etnologie FF MU

¹ HELEŠIC, František: Z dějin Josefova 1782–1982. 1982, s. 3.

² MZA Brno, fond F5, kniha č. 1a, inv. č. 83a, Urbář panství (1600).

³ ONDRUŠ, Vladimír: Zaniklé osady v okolí Dolních Bojanovic. In: ESTERKA, František: Dolní Bojanovice. Dolní Bojanovice 1996, s. 22–23.

⁴ MZA Brno, fond F5, inv. č. 470a, Kupní rejstřík obce Lužice (1579–1661), folio 10a.

⁵ MZA Brno, fond G10, inv. č. 782/1, Sirotčí registra (1643).

⁶ MZA Brno, fond F5, inv. č. 338, Urbář panství (1656).

⁷ MZA Brno, fond D1, inv. č. 209a, Lánový rejstřík Göding.

⁸ MZA Brno, fond F5, inv. č. 85, Opersdorfský urbář (1691).

⁹ MZA Brno, fond F5, inv. č. 338, Urbář panství (1656), folio 19–21.

¹⁰ HLAVINKA, Karel – NOHÁČ, Jan: Hodonský okres. Vlastivěda Moravská. II. místopis. Brno 1926, s. 240–241.

¹¹ MZA Brno, fond D1, inv. č. 209a, Lánový rejstřík Göding, folio 69b–73a.

¹² Achtel, z německého Achtel, tj. osmina, měl znamenat měrnou plochu vykázané viniční půdy dělené na osminy a potom přidělované po achtelu na založení vinohradu. Měl v různých dobách i obcích nestejnou výměru. VRBAS, Jakub: Achtel vinohradu a kolem něho. Vinařský obzor 32, 1938, s. 116.

¹³ MZA Brno, fond F5, inv. č. 85, Opersdorfský urbář (1691), folio 67–68.

¹⁴ HELEŠIC, František: Z dějin Josefova. S. 8–9.

¹⁵ SOKA Hodonín, fond MNV–M, inv. č. 15, Kronika obce Mikulčice (1945–1976), s. 83.

¹⁶ Pamětní kniha vinného sklepa pana Pravomila Kotáska, která byla založena v 80. letech 20. století, je dnes v majetku jeho syna Radomila Kotáska. Obsahuje také několikastránkový popis jednotlivých vinohradnických staveb v Těšických búdách i vzpomínku na osobnosti této vinařské uličky.

¹⁷ MZA Brno, fond F5, inv. č. 338, Urbář panství (1656).

5 Vinohrady mezi Prusankami, Josefovem a Dolními Bojanovicemi na nejstarším I. vojenském mapování z let 1764 až 1768.